Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 20 ОКТЯБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 125 (7628). ★ Мах 3 кеп.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР
ЛАКХЕХЬАРА СОВЕТ ГУЛЪЕРГХИЛАРАХ ДОЛА

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

У К А З

Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо **соцам бу:**

Нохч - ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета иттлагIа сесси гулйойла 1988 шера 25 ноябре городе Грозне.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный.
1988 шера 19 октябрь.

* * *

Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо **хоам бу:**

Нохч - ГIалгIай АССР бархIазлагIа хержача Лакхехьарча Совета иттлагIа сессе дувцаргдолаш е дешаш юкъедахьа:

1. Нохч - ГIалгIай АССР 1989 шера экономически социальнин дегIайоалаяра Паччахьалкхен планахи 1988 шера план кхоачашъеш хиларахи.

2. 1989 шерарча Нохч - ГIалгIай АССР Паччахьалкхен бюджетахи 1987 шерара Нохч - ГIалгIай АССР Паччахьалкхен бюджет кхоачашъярахи.

3. Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Указаш чIоагIдарах.

Перестройке хьалхалаттараш

Олимпиев Владимир Георгиевич — Грозненски локомотивни депо электровоза машинист, къахьегама ветеран, къоначар хьехамча, дог цIена сар. Кхахьега из волавеннав 35 шу хьалха. Эггара бехктохкаме гIулакх да цуна тIалаттар — пассажираш дIа-хьа кхувлар.

Дукха общественни декхараш кхоачашду Олимпиева. Царех массанех дика лоархIаву ветеран.

СУРТА ТIА: машинист В. Г. Олимпиев.

С. ХУГАЕВА сурт.

УНАХЦIЕНО ЛОРАЯР—КЕРДАЧА БОАРАМГА

ЛоархIаме декхараш да перестройкас советски унахцIеношка хьалхашка оттадьараш. Из дикагIча кердагIча боарам тIа яккха еза, лазарий профилактика, ноанали берали лорадара эффективни служба хьае еза, чIоагIа дикагIа медицински новкъостал де деза бахача наха. Дуккха дукхагIа хьае лерхI молхай препараташ, вай ханара техникеи оборудовании.

Уж еррига проблемаш лорий Ерригсоюзни съезда делегатний теркама юкъмоттиге латт.

Казахски ССР унахцIено лораяра министра **Т. А. Измухамбетова** КПСС ЦК апрельски (1985 ш.) Пленумал хьалхара шераш унахцIено лораечарча кризиса хьалхара шераш дар, аьлар. СССР унахцIено лораяра Министерства кулгалхоша деча гIулакхаша хIанзарчоа юха мара эзаяц негативни процессаш, хIана аьлча дуккача даькъе, новкъа хете а, кердача дIадехараша дIатIанийсъе гIерт вай къаьнара система. Цу тIара даьннадац Казахстана унахцIено лораелга а. Этта хьал тоадара диза дардоацар дика доашхаш дийцар министра.

Экстремальни режиме болх беш, скори помоща служба ше а хIанз из гIо эшаш я, аьнна белгалдаькхар Москван скори помоща станце йоккхагIйолча лоро **О. Ю. Беспаловас.** Материальни ледара кийчъяь хилар, молхйин инструментийн кхоачам хилар, медицински болхлоша духха сахьаташ болх бу цу гIулакха лаьрхIа йоаца автотранспорт, бувзама тешаме средташ ца хилар — из деррига а Iаткъ бахача наха сихха гIулакх дара.

Дувца дезаш а дац, аьлар съезда трибуна тIара Киевски дега-пхаьний хирурге Iилма-тохкама института директора **Н. М. Амосова,** доклада тIа йийца миллиардаш, бакъдар аьлча, вайна новкъа хургьяц. ХIаьта хьадувла цIена дари дергда вай цхьанна а миллиардаша унахцIено лораелга эргадоаккхача хIара лоро лоаца дакъа метаоттадерг ца хилара, укх тIехьарча ткъаь шера — ткъаь итт шера хадданза вайна чIоагIа новкъа хинна милосерде дефициташ квалификаце дефициташ дIа ца доаккхаргхилара. Ораторо дийцар, цунна хетачогIа, медикий къахьегама эффективность лакхьяра долча кертерча дешех.

* * *

18 октябре съездо дIахо болх бир съездий Кремлевски Двореце. Гулбеннараша тIоараш тохарца тIайийар новкъостий **А. П. Бирюкован А. В. Власови.**

Зале йийкар «Мир» яхача Iилма - тохкама орбитальни комплексе болх беча советски космонавтий моаршал дайташ йола фонограмма. Экипажа цIерагIа делегаташа моаршал делар лоро-тохкамхочо Валерий Поляков. Космонавташта цар белгалъяь полета программа кхоачашъяри толаме наьна лаьтта уж кхачари ловш делегаташа ловца баькхар.

Вай укх съезде гулденнад дIаяхача хана эхь а долаш вай ца ювцаш юташ хинна унахцIено лораяра проблемаш духхьала ювца, аьлар Туркменски ССР Ашхабадски городской клинически больница лоро **В. П. Филевас.** Тхона къаьстта къувлаш да республике этта эпидимиологически хьал, инфекционни лазараш дукха хилар.

Республике цIенхаттара проблема я ядохимикаташи минеральни удобренеши ехкаш хилар, уж хий дуллача лаьтта тIехдукха хилар.

Бахача наьна унахцIено мехка эггара дезагIдола рузкъен низи ба, аьлар Вильнюсски паччахьалкхен университета кафедра заведующе **А.-И. М. Мардинкявичюса.** Цунна хетачогIа, саг масе а оагIорахьа унахцIена хилара — профилактикана, дарба дара, унахошта реабилитаци яра, инвалидий йоаккхо яра, курортно - санаторни дарба дара бехктохкаме хила йоагIа цхьа ведомство. УнахцIено лораяра реформа е, унахцIено лораярен социальни Iалашони министерсваш, курортни управлени вIашагIтоха еза, аьлар оратора. Ерriга ведомственни медицински учрежденеш а ишта карахила еза СССР унахцIено лораяра Министерства.

Ноанали берали лорадара дешаш къаьстта теркалде дезаш хиларах дийцар Киргизски ССР Ошски областа Куршатски больница лоро **И. Ахматовас.** Республике бахача нахах 60 процент юрта бахара белгало я бераш дукха хилар. Бакъда штатни нормативаш оттаяр бахьан долаш акушера - гинеколога, педиатра бераш кIезига долча регионашкарчул кхозза дукхагIа болх бе беза.

Доал дара демократизаци яра, боахам лелабара кердача хьалашка довларо вай овттадир балха керда формаш лаха, аьнна белгалдаькхар медицински болхлой профсоюза ЦК председателя **Л. И. Новака.** Царех цаI я бригадни форма. Цо йиш хулийт медицински персонала къахьегама интенсификаци е, сагIшний бола бехктохкам лакхбе, юххера а медицински гIулакх делга тоаде. Новкъа хете а, ше пайдане йолга дIахайта ишта йола прогрессивни форма шорттига юкъейоалаю.

Берий унахцIено — из да обещество тоаелга цунгара дIайолае езилга, аьлар СССР халкъа образоване Паччахьалкхен комитета председателя **Г. А. Ягодина.** Юххьанцарча школера кхаь даькъах ши дакъа берий дегIа форма телхе, юкъера школа чакхйоаккхаш ахаш бераш бIарга са телхе, 30—40 процент дараш дега-пхаьний система телхе, 20—30 процент нервно-психически лазар долаш хул.

Цун бахьанаш кIезига дац, бакъда царех керттера дар да бераште сов дукха дешар хьехилга. Дешар хьехилга тоадаро, тIаккха бераште хала дола дешар кIезигдаро а йиш хулийтаргья хьехархошка берий психологи кIоаргагIа йовза, дешархошца творчески, уйла еш гIулакх леладе.

Киевски нейрохирурге НИИ директора **А. П. Ромоданова,** аьлар хIанз медицинана йоккхий ассигнованеш хьожаяьй, бакъда рационални уж дIаяхийта хала хургда — хиланза яргIоаца оборудовани, техника яц. СССР Лакхехьарча Совета Плановобюджетни комиссе эггара хьалхарча заседане вай съезда цIерагIа унахцIено лораяра эша товараш арахецилга промышленни предприятешта а халкъа эша товараш арахецар санна пайдане хургда аьнна дош оттаде безам ба са.

ВIалла кхоачам боацаш хьаю медицински техника, аьлар СССР прибораш, автомобилизацеи доал дара системаи средташ еча министра **М. С. Шкабардняс.** Бакъда, укх тIехьарча хана гIулакх тоадала доладеннад: производствана модернизаци яра, тишъенна продукци дIаякккхара лаьрххIа йола программаш оттаяьй; юкъейоалаяьй 160 гаргга прибораши оборудовании, 60 совгIа цIи йола медицински инструмент.

Е. И. Чазова доклада тIа, хала хете а, цхьа дош дац курортни гIулакхах лаьца, мехка шерра курортни сеть йоацаш, цига болх беш дукха эзараш лораш боацаш санна, аьлар Ялтерча «Форос» яхача санаторе лоро **Е. А. Желудковске.** Цо укх тайпара цифра йоалайир: аьхки путевкаш йоацаш шоаш хьабаьхке Крыме салоIаш милион гаргга нах хул, хIаьта путевкаш йолаш баьхке — 179 эзар саг. Медикаш геттара халача хьале болх беш хул. Республика унахцIено лораяра министерствас ду гIулакхаш кхоачамболаш дац: тхона езац алхха ставкаш, тхона эш салаIа малх хьежача Крыме баьхкача наьха унахцIено тоаергйола нах, аьлар къамаьл дьчо.

Дукха ха йоаццаш Ташкенте хьалхара слет хиннача медикашкара — интернационалисташкара моаршал делар съезда делегаташка окружной госпиталя начальника **Ю. В. Немытина.**

Доазол дехьарча делегацей кулгалхой цIерагIа съезде дакъалоацарашка моаршал делар Чешски Социалистически Республика унахцIено лораярен социальни гIулакхийн министра Я. Прокопеца.

* * *

Советски унахцIено лораелга кердача дикагIча боарам тIа даккхар — деррига чаа халкъа. паччахьалкхен гIулакх да. хIана аьлча саг могаш хиларал бокхгагIа мах болаш хIама дац. Из уйла къаьгга хьахьокхаш дар 19 октябре Москве съездий Кремлевски Дворецне шийболх чакхбаькхача лорий Ерригсоюзни съезде дакъа лоацаш хинараша даь къамаьлаш.

КхоалагIча дийнахьа съездо бьча балха юкъе дакъа лаьцар КПСС ЦК Политбюро члена, КПСС ЦК секретара **Н. Н. Слюнькова,** КПСС ЦК Политбюро членалла кандидата, СССР Министрий Совета Председателя заместителя **А. П. Бирюковас.**

(ТАСС).

ЭРГАЛОНАШ

ДIадахача шерашка цкъа мо дуккхаза критика еш яздир тха газето Назранерча автотранспортни предприяте балхах. Дукха кхоачамбоацараш дар укхаза, нийслора зуламе хIамаш а. Ишта дIаходаха йиш йоацача кхабчадар гIулакх. Мехка шерра дIаяржаш йоагIа перестройка процессаш. Хьокхаелар уж АТП балхах а. Укхаза цхьацца организационни хувцамаш хилар. Предприятена кулгалде коллективо ше хержар I. Ужахов. Къайле яц, цхьа бараш шеко йолаш бар цунна болх тоабе могаргхиларах. Цхьабакъда, укх тIехьарча хана цу тайпара уйлаш чIоагIа лаьгIьеннай. Дукха эргалонаш хинна а хиннай, хIанз хулаш а латт автотранспортни предприяте. Цох дувцаш я ер материал.

Эггара хьалха тха къамаьл хилар автобуса водительца Х. Точиевца.

— Тха предприяте докхий хувцамаш хиннад укх тIехьарча хана, — аьлар цо. — Из ишта нийсденнад къахьегамхошта дика хьалаш хьадар бахьан долаш. Цул совгIа, наьха балхацара безам а совбаьннаб.

Итт шера «КамАЗа» тIа болх беш волча С. Костоева а дийцар шийна цу хьакъехьа хетачох лаьца:

— Тхона къаьстта хала дар хьалха машинашта ремонт е, хIана аьлча «КамАЗаш» тоаяра эша база ледара яр. Из де моттиг а яцар. ХIанз шоана гучча бесса, машинаш тоаяра лаьрхIа керда технически зона хьаяьй тха предприяте коа. Тха массане а дегаш. гIоздоахаш хIама да алапеш лакхдалар а къахьегама овсарле айялар а. Сона хетачогIа, АТП керда директор харжарца ювзаенна я уж эргалонаш.

Ишта хоза дешаш аьлар шоай предприятех Къахьегама цIеча Байракха орден лелаеча Джандиров Белана. Цо укхаза болх бу ткъаь итт шу совгIа ха я.

— Вай парте ма яххара, перестройка массанахьа гIолла чакхъяла езаш я, — аьлар цо. — Балхаца хьаIайна хинна шира оамалаш дIа ца яьхача яргьяц. Хулаш латта хувцамаш массарел чIоагIагIа хоалуш да наьха оамалашка, цар гIулакхашка. ТIа-тIа болх тоабеш йоагIа тха барттайна коллектив.

Цу къамаьлашка ладийгIа-ча, безам эттар тха АТП хинна эргалонаш малагIаш я хьажа. Эггара хьалха белгалдаккха безам ба предприяте ков бокъонца йолча гIишлон площадкана тара хилар. БIарг мел лекхача кхехкаш дар балхаш. Цхьа объект — легковой автомобилаш тоаяра лаьрхIа технически зона. Из хьалъяь йоалаш латт. Цхьан ханна, итт машина дIаоттае йиш йолаш йоккха хургья из.

Ишта хьалъеш я вулканизаце цех. Укхаза чархашта монтаж а демонтаж а еш моттигаш хургья.

Ишта кастта болх бе йолалургья бытовой корпус. Цу чу хургья кхалнаьха гигиена а салаIара а лаьрхIа кабинеташ, лувча а барзкъаш хувца а моттигаш, сауна, кхыляраш. Уж еррига объекташ Iай йайха хургья. Цу гIулакха кердача теплотрасса юллаш я укхаза. Плане да столови, контора хьалъяь йнстеякхар.

— МоллагIча организаце санна кхоачамбоацараш а да тха предприяте, — йоахар укхазарча кулгалхошен болхлошеи. — ЧIоагIа эшаш я слесарни инструменташ, тайптайпара сатхалаш. Оборудовани тишъенна я. Цо юхатетт болх, дукха новкъарленаш ю.

Ишта къайлакхахьаш водителаша шоай предприяте эггара чоалхане йола проблема.

ХьагучогIа, дуккхача шерашка шийх лета хиннача «лазарех» ерзаш йоагIа предприяти.

А. САЙРАЛИЕВА.
У. САПРАЛИЕВ.

Яхьа дневник

ШИ ГIУЛАКХ ДУ

* * *

КъулбаседаКавказа машиннаькъа управленена чуйоагIача итт организацена юкъе финансови хьокхамех массарел тIехьа я Грозненски отделени. Духхьал цхьан кхоалагIча квартала гIа 1621,5 эзар сом совгIа зе дъд цо пачхьалкхенна а ший экономикана а. Ва ишта бIаьхий ба-те грозненски машиннаькъахой? — яха хаттар отт хьалхашка.

Тамаш я-кх из ишта дале... Отделене коллективе болх беча нахага хаьттача гучадоал бокъонца дола сурт. Iалаьмате во да укхазарча болхлой къахьегама хьалаш, эсала лел нах фусамащцеи кхачанцеи Iалашбара гIулакх. Кхоачамбоацараш хIара дийнахьа дуккхагIа хинна мара, кIезиглуш дац. Ший тайпара дехьеи - сехьеи вала хала дола го хьахул цох. Къахьегама хьалаш ледара да — наха талмастта къахьег — керда цIенош хьалдара рузкъа таац.

Хьадоаладергда вай Грозненски машиннаькъа отделене цхьадола хьокхамаш: мовхьаш тIадоттара балхаш бархI эзар сома, мовхьаш Iодоассадара балхаш — 5,2 эзар сома кIезигагIа даьд укхаза. Эксплуатационни тонна - километрех хинна зе 753,3 эзар сома маьха да. Локомотива кхахьегама овсарле хила йоагIачул 11 процент, вагона оборот 29 процент лохагIа я.

Шоана гучча бесса, шакхе кога астагIа лелх отделене экономика. Цудухьа ди тIехьа йоккхагIа хинна мара, кIезиглац квартираш, эшарий, берий бешамашкарча моттигашка хьежарий аргIаш, гептара дIаьхлу нах чубахача фусамашта ремонт елга.

Массехана хиннадац Грозненски машиннаькъа отделене цу тайпара хьал. Хийла социалистически яхье хьалхалатташ хьаенай цун йоккха интернационални коллектив.

Долче, йицъялийта йиш яц традицеш.

а 54 гектар шекара свеклаш лелае а царех тIалаттар — пассажираш дIа-хьа кхувлар.

Дукха общественни декхараш кхоачашду Олимпиева. Царех массанех дика лоархIаву ветеран.

СУРТА ТIА: машинист В. Г. Олимпиев.

С. ХУГАЕВА сурт.

Яхьа дневник

ШИ ГIУЛАКХ ДУ

ХIанз а чуэцанза дукха Iажаш ба Урус-Мартановски района Мичурина цIерагIча совхоза бешамашка. ХIаьта а сом дIабалара план кхоачашъярга дIагIертаб цу боахама къахьегамхой. План 6200 тонн йолаш, 5500 тонн гаргга продукци ехкай пар паччахьалкхенга.

Дикка тIехкхоачашдаьд шоай дехкараш А. Батукаев, А. Бибулатов, Ш. Алдамов керте латтача подрялни бригадаша а. Шоай продукци пар дIакхухьийт Нохч - ГIалгIайчен столице, республика городашкен юрташкеи, хIаьта ишта Кемеровски областе. А. Бибулатова, С. Курсаева, Х. Джамбетова кулгалду коллективаш XII пятилетка дIаьхлу шера планех хIанзле лоархIаяьй.

Дикадар ца аьлча. кхы фу аргда Х. Дудагов керте латтача комсомольско - кагирхой бригадах. КПСС XXVII съезда цIи лелаю цо. Цун хьокхам, — план 561 тонн йолаш, 740 тонн. Iажаши кхыбола соми гулбеча шоай нормаш 170—200 процент кхоачашъеш къахьегаш ба укхаза комсомолкаш С. Хамзатова, А. Бахаева, А. Амерханова, йижарий Дудуговгlар Авмануи Айманни.

Iажел совгIа цу бригада доакъашхоша 32 гектар шекара свеклаш а лелаю. ХIанзле царех чунйца яьннай 10 гектар. Юкъера лаьрхIача царех хIаране тIара 350 центнер «мерза овлаш» доал, план 235 центнер йолаш. ХIаьта гектарница Н. Хамзамовас, Я. Джамалаевас, Р. Вагаповас, А. Тутаевас, Х. Ахъядовас чуйца хьувкъам 400 центнерал совгIа ба.

— Тхаяр а сомий бешамаш лелаю коллектив я, — аьлар № 8 йолча бригада кулгалхочо Джамбетов ХIарона. — Дале а, оаха хIаране тIара 225 центнер хьувкъам чуэца а дош деннад. ХIаьта чуэцар 350 центнерал лохагIа хилац.

Транспорт тоъац

Хьалха газето хоам бьича тайпара, шекара свеклаш боаккха хьувкъам кхебаьб наьсархоша. Назранерча машиннаькъа станцерча приемни пункта хьатта тIанк аьнна хьалйизай мерзача овлех. ДIачуэца моттиг тоъац яхаш сагота хьувз пункта болхлой. Дуккха ха йов кхашкара из мухь бахьаш хьаьхкача автомашинай а из дIачуэца моттиг ца хиларах.

Хургйий моттиг а паргIато а, нагахьа санна кхашкара йоагIаше а конвейерах вагонашчу аха езаш йола свеклаш хьатта тIа Iойоассаеш хилча? Нагахьа доаккхе а цхьа-ши ди мара даккха йиш йолаш яц свекла цу пункте, законага диллача. ХIаьта цо кIираш доах, бокъонца мIаьдъяллалца дIа ца хьош.

Хьалха леладаь тIуралг да свекловодашца леладер, вагонаш тоъац, яхаш. Хийцца эзар совгIа тонн свекла дIачутела йиш йолаш ба наьсархой цу приемни пункте хIара денна. ХIаьта а пункто дIа ца эцарах, 100 совгIа тонн мара дIайолалац.

Цудухьа свеклай гувнаш доацаш моттиг яц кхашка а совхозий хьатташка а. Тхо хиннача дийнахьа совхоз-техникума центральни хьатта а хьааха йолаелар свеклаех етта машинаш.

Ишта хьаIайча 2000 — 2500 тонн латт «Назрановский», «40 лет Октября» яхача совхозашка а. Ден-бус 7 — 8 вагон мара лац Грозненрча машиннаькъа отделенес наьсархошта.

Беррига бехк цар хинна а Iац. Республика шекар доаккхача завода кулгалхой а хьажа дехкарийла ба цу гIулакхага.

М. КАРАЕВ.

Оарц дала!

Транспорт тоъац

Хьалха газето хоам бьича тайпара, шекара свеклаш боаккха хьувкъам кхебаьб наьсархоша. Назранерча машиннаькъа станцерча приемни пункта хьатта тIанк аьнна хьалйизай мерзача овлех. ДIачуэца моттиг тоъац яхаш сагота хьувз пункта болхлой. Дуккха ха йов кхашкара из мухь бахьаш хьаьхкача автомашинай а из дIачуэца моттиг ца хиларах.

Хургйий моттиг а паргIато а, нагахьа санна кхашкара йоагIаше а конвейерах вагонашчу аха езаш йола свеклаш хьатта тIа Iойоассаеш хилча? Нагахьа доаккхе а цхьа-ши ди мара даккха йиш йолаш яц свекла цу пункте, законага диллача. ХIаьта цо кIираш доах, бокъонца мIаьдъяллалца дIа ца хьош.

Хьалха леладаь тIуралг да свекловодашца леладер, вагонаш тоъац, яхаш. Хийцца эзар совгIа тонн свекла дIачутела йиш йолаш ба наьсархой цу приемни пункте хIара денна. ХIаьта а пункто дIа ца эцарах, 100 совгIа тонн мара дIайолалац.

Цудухьа свеклай гувнаш доацаш моттиг яц кхашка а совхозий хьатташка а. Тхо хиннача дийнахьа совхоз-техникумо? Цхьан юкъа тIехьайса хинна «40 лет Октября» яхаш совхоз а тохаеннай доаккхар дукхагIа Iалашдара.

Лоацца аьлча, доакъарга диллача во хьал хургдац совхозий хьайбашка. ХIаьта а агрIаш дукхагIа, траншеяш — йизагIа хиннаяр аьнна чакхдаргдац гIулакх, нагахьа санна базашка цийла а хуле, хьаьшка дуллаш дола доакъар кийчдаь ца хуле.

Цу хьакъехьа цхьаь цаI ферма яц районе 100 процент Iанга кийчо яьй ала йиш йолаш. ДоагIача тайпара кор-ниI чIоагIдаь, йилла езача шифера лист йилла, ков цIендаь, лостамбаь цаI база яц. Сенга хьежаш багIа ховш дац совхозий гIишлон участкашкара цу мехкдаьтта химически процессай циалитни катализатораш хьаяра технологе лабораторе заведующена.

Волобуев Геннадий Павловича — «СевКавНИПИнефть» яхача института гидрогеологен Iалам лорадарен лаборатореа заведующена.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный.
1988 шера 11 октябрь.

Н. я. И. А. Александрованеи Г. П. Волобуевнен «Нохч-ГIалгIай АССР Iилман техникан заслуженни деятель» яха Сийлен цIи яларах дола

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР
ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА
ПРЕЗИДИУМА

У К А З

Iилман техникан даькъе дика гIулакхаш карагIдалорах «Нохч-ГIалгIай АССР Iилман техникан Заслуженни деятель» яха цIи лойла:

Александрова Ирина Львовнайна — Мехкдаьтта Iилма - тохкама института

Нов. Н. М. Чижа Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота яларах дола

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР
ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА
ПРЕЗИДИУМА

У К А З

Дуккхача шерашка партийни органашка беркате болх барах Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Чиж Николай Михайловича — КПСС Нохч-ГIалгIай обкома партийни тIахьожама комиссе председателна.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный.
1988 шера 19 октябрь.

Iан деношхьатIакхачалехьа

ХьатIадоагIа Iа шоашца «Iимерза» хурдоацалга ховш ба Наьсарерча совхозий хьайбаш леладераш. Къаьстта кайоал цар шоай керттера декхар кхоачашдеча — доакъар Iалашдеча. Хьалха дIаихача шерашка ухх ханна моллагIча ферме хьо дIавахача, гуш цхьа сурт дар: тIера Iаьрж а, дале, миско латта массехк аьла холинг, чан тоххораш.

— Iай фу дергда оаш-— аьнна даьча хаттара луш дола жоп кийча хулар фермай заведующей:

— Паччахьалкхеюо концентраташ лургъя, ча лоалахаша лургда.

ХIанз кхыча тайпара да укхазарча фермашкара сурт. Доахан чулатта йоккхий корпусаш, базаш бIаргаяйтац ковнаш дизза латтача доккхийча, лакхача аьлен чанеи аргIаша. Сенажах, силосах йиза, тела йоахк траншеяш. Дега тоам хул хьайбаша диза Iа доакхаргдолаш. ХIанз, гуйра юкъе кхаьчача а сацац фермашка хьауха доакъарах етта машинаш. Аьрда гIад, доакъара ябакхаш, буракаш дIакхухьаш латт цига.

ХIанз центнерашца, тоннашца дистац укхаза доакъар. Кормоединицашца дуст, цун белокий хьоаналга хьажжа. Хьалха специалисташ мара кхетацар цу дешаех. ХIанз хIара доярхана хов ший Iатта цу тайпара масса «единица» эш хIара денна, хIара бетта, хьаштдале — шера а. Шера йоагIача планал совгIа уж «единицаш» Iоаяь дукха ха я. «Масала, «Экажевский» совхозе 33-нега кхаьча яла йоахк уж, планах 21 мара ца йоагIача.

Ишта доакъарца Iалашъю шоай фермаш «Назрановский», «Маяк» яхача совхозаша, совхоз - техникумо? Цхьан юкъа тIехьайса хинна «40 лет Октября» яха совхоз а тохаеннай доакъар дукхагIа Iалашдара.

Лоацца аьлча, доакъарга диллача во хьал хургдац совхозий хьайбашка. ХIаьта а агрIаш дукхагIа, траншеяш — йизагIа хиннаяр аьнна чакхдаргдац гIулакх, нагахьа санна базашка цийла а хуле, хьаьшка дуллаш дола доакъар кийчдаь ца хуле.

Цу хьакъехьа цхьаь цаI ферма яц районе 100 процент Iанга кийчо яьй ала йиш йолаш. ДоагIача тайпара кор-ниI чIоагIдаь, йилла езача шифера лист йилла, ков цIендаь, лостамбаь цаI база яц. Сенга хьежаш багIа ховш дац совхозий гIишлон участкашкара цу гIулакха оарцагIбала безаш бола болхлой.

Дуккхача моттигашка хIанз а «култаш дIакхачанза» я доакъар кийчду цехаш а. Къаьстта воча хьале я «40 лет Октября» яхача совхоза Долакха - Юртарча отделенерча хьайбай боахама комплексера доакъар кийчду цех. ЦIакхха а хиннаяь из лерттIа болх беш. Укх шера бой а тамаш я.

Ма дарра аьлча, Iан шелал хьатIаотталехьа фермай коашка - карташка де дезаш дукха балхаш да.

М. МАГОМЕДОВ.
М. МИКАИЛОВ.

Парторганизацешка—отчеташ хоржамаш

Партийни влияни—таханарча декхарашка хьежжа

Перестройка йолаелчахьа парторганизаце кулгалдарца дикка керда эргалонаш, хувцамаш хиннад Назрановски районерча «Назраньагропромхимия» яхача объединене коллектива вахаре. Из гуш дар укх деношка ухаза хиннача отчетно-хоржама собране доклад яьча парторганизаце секретара М. Оздоевас хьахьекхача коллектива социально-экономически суртах а, хIаьта пренех къамаьл даьча коммунисташа дийцачох а.

Отчетни юкъа кхоачаш ца еш технико - экономически, производственни хьокхамех цхьаь цхьа пункт йисаяц укхаза, ца хаддаш хьалхале лелаю объединенес ший профилех йолча республика, хIаьта ништта берригача механизаторша предприятешта юкъе а. Из хьахьокхаш, цунна тешал деш дукха паччахьалкхен совгIаташ да укхаза.

Лакхача производственни боараме чакхдоаккхаш латт агрохимикаша ер шу а. Совхозашта гIулакх дара 9 бетта план 102,7 процент кхоачашъяьй. Бахача наха эша кхоачашдеча балхий боарам а хIара шера айлуш боагIа. Маьхага диллача хIанз из айбеннаб 1 млн. 28 эзар сомага кхаччалца. ХIаьта укх шера йоагIа еррига шоай планаш (лабтташ хьаьндар, техникаца совхозашта гIо дар, кхыдола гIулакхаш дар) цхьа бутт хьалха кхоачашъе а лерхI коллектива.

Автотранспорта подразделене коллективо ший 9 бетта план кхоачашъяьй 104 процент.

Социально - бытовой гIулакхашта а дукхагIа теркам тIабохийт укхаза укх тIехьарча шерашка. Коа хьалъяьй 660 эзар сом мах болз бIарчча производственно-технически база, тоаеш латт механизатораша болх бу моттигаш.

Къаьстта белгалдаькхар собране доалдара кердача экономически формаша нах дикка эргабаьхалга, балхацара цар безам лакхбенналга. ХьалхагIа ца халдаш автотранспорт, техника ехаш хулар агрохимикаш шоай цу хана хиннача «даьгара» — «Чечено - Ингушсельхозхимегара». Бакъда, укх тIехьарча шин-кхаь шера цхьаь цаI бульдозер, трактор, автомашина йихаяц, е ахча денна кхычахьара хьайца а яц. Цул совгIа, дIадахача шера шоай баланса тIара дIа а яькхха 9 трактор, 19 автомашина ехкай цар кхыча предприятешка, организацешка. Цхьан хана совлен хьайиьяь уж, эшаш хиланзар подряд юкъеяьлча. ХIанз ховчо а цаховчо а кулгаш детташ йохаяц техника, эшача а ца эшача а дIа-хьа лехкац. Ехар а сихха тоаю.

Ишшта шоай рузкъан кхомбе Iомабеш латт перестройка нах, йоахар собране къамаьл даьраша.

Партийни балха тIа а эргалонаш хулаш йоагIа. Коммунисташ шоай балхаца, вахарца - леларца дикагIа хьокхам бала гIерт шоашта уллув болх бераш та. Цу хьакъехьа къаьстта дика могавеш вийцар собране объединене агроном Газдиев Мусса. ЦIакхха а кабинете вагIац из, керттера агроном ва со, яхаш, каьхаташ а яздеш. Кхашка механизаторашта юкъе дIахьу цо еррига ший балха ха. Кхаш хьаьндеча отряда кулгалде а саг хьожавайтанзар цо. Ше кхоачашду из дехкар.

ХIаьта а массаволча коммуниста кхетамах хьокхабеннабац перестройка керда мух хIанз а. Цу процессе шоай моттигаш малагIаш я ца ховш бола коммунисташ а ба вайна юкъе, йоахар къамаьл даьраша. Цу хьакъехьа къаьстта воча оагIорахьа йийцар коммуниста К. Арчакова кулгалдеш йола подразделени — автогараж. Цхьаккха къахьегама дисциплина яц цига. Шоферааша шоай гIулакхаш кхоачашдеш «аьрдехьа» рейсаш еш а транспорт хехкаш а дукха моттигаш нийслу, припискаш а нийслу. Отчетни юкъа объединене администраце цу гаражера 17 шофер тайп-тайпарча бехктокхаме эзав уж гIулакхаш бахьан долаш, царех ялх балхара дIа а воаккхаш. ХIанз а тоаденна, эргадаьнна дукха хIама дац. КIезига къахьег, шийна дукха хало яц гаража заведующе К. Арчакова цигара дисциплина тоояра, яхаш дувцар собране. Цуморча кулгалхоехкоммунистех кIезига бехк боаккхаш хиннай парторганизаци а цун секретарь а.

Мела хиннай парторганизаци коммунисташта енна партийни поручене ниште кхоачашъю хьажара даькъе а. Вешта, доклада тIа а хьоадаьдацар из дошм. Цхьа дош аьннадацар политинформаторех, агитаторех, коллективерча кхыча идеологически болхлоех лаьца а. Холуш бац коллективе гойтара агитаце, пенгазета, массови балха кхыча средствай лоархIам а.

Партийни балха юстара йисай общественни организацеш а. ВIашагIйолланза я объединене комсомольски организаци, боагIгIача тайпара бац ший болх профкомо а.

Лоацца аьлча, дIахо йодача хана партийни болх тоз бара, эргабаккхара накъаяллал критика а самокритика а йолаш чакхъяьлар агрохимикий отчетно - хоржама йийлла собрани. Парте боацараша а аьлар шоашта хетар.

Керда хержача секретара К. Арчакова низ кхоачаргба, аьнна хет, цу собране дийца кхочамбоацараш юстарда хара коммунисташ оарцагIбаха. Айянза яргьяц коллективе партийни влияни. Таханарча декхарашца ювзаенна хила еза из.

Н. СМИРНОВ,
Назрановски района «Ленина нижь» яхача газета бехктокхаме секретарь.

ЭНЕРГЕТИКИЙ ТОЛАМАШ

ГаргагIертад Сийлахь - боккхача Октябра 71 шу дизара цIей. Толамашца накъайолх цунна вай республикера дуккха а къахьегама коллективаш.

Укх деношка НохчГIалгIайчен энергосистема предприятешта юкъе яьржача социалистически яхьа кхоалагIча квартала итогаш йир. ИЮовхалаэлектроцентралей коллективашта юкъе хьалхара моттиг яькхар ТЭЦ-2 къахьегамхоша. Из толам баккха царна новкъостал дир берригача болхлоша, инженернотехнически болхлоша, кулгалхоша хьинар ца кходеш шоай декхараш бахьан долаш.

Эггара лаккагIа хьокхамаш долаш къахьег турбина машинист Вансович Рансас, воккхагIволча машиниста Сусаев Анатоле, электромонтера Фоменко Владимира, прибористаша Степанченко Юре, Кузнецов Виктора, мастера Волосатый Николая, кхычар.

Х. СУРУДЖАНЦ.

Нийса гIа

ЦхьайтталагIа пятилетка чакхйоалача шера Урус-Мартановски района «Солнечный», «Гойтинский» яха совхозаш вIашагIтохарах дола дош эттар. Из дара массехк бахьан дар. Царех керттердар уж ши боахам цхьан юрта хилар дацар, цар экономика дегIаяр тайп-тайпарча лагIаш тIа хилар дар. Нагахьа санна «Гойтинский» совхозо 1985 шера 605 эзар сома зе даь дале паччахьалкхенна, солнечненцаша 600 эзар пайда баьбар.

Бе-бе лостамаш долаш бар уж ши боахам. «Солнечный» совхоза къахьегамхоша дукхагIча даькъе теркам тIабохийтар духхьал соми баьцадаараши кхедара, хIаьта гойтинций керттера декхар хьайбаш леладелга дар.

Совхозаш вIашагIтеха, цхьа боахам хьабир 1986 шу долалуш. Пайда беш йолча «Солнечный» совхоза цIи тиллар цох, хIаьта цун кулгалхо Дедаев ИбраьхIим Магомедович керда хьахиннача боахама директор хьожавир. Цох хьахиннар — кулгалдара аппаратацара нийса ах нах кхыча балхашка дIахьожабе таро хилар.

— Ала йиш яц из гIа аз дог раьза долаш баькккхаб аьнна, — йоах И. Дедаева. — Ховрга сона тхоашта хьатIалур паччахьалкхенна даим зе деш, доккха декхар хьаьрча боахам болга. Хьалха духхьал соми баьцадааракхедеш хинна тха совхоз, хIанз хьайбаш, ялатеи доакъареи культураш лелае езаш бар. Шозза дукхагIа хилар лаьтташ — 7274 гектар.

И. Дедаев юххьанца шеко йолаш хиннавале а, 1986 шера итогаша хьахьекхар ши совхоз вIашагIтохар боагIаш баькккха гIа болга. Цу шера «Солнечный» совхозо 1300 эзар сом цIена пайда белар. Къаьстта гIадвугаш дар хьайбай боахам рентабельни хинна дIаоттар. Планаш кхоачашйир ялаташ леладечар, доакъар Iалашдечар, соми баьцадаараш кхедечар а.

Кхы вогIа къахьеганзар совхоза коллективо дIадахача шера а. Миллион сом совгIа цIена пайда беш чакхдаькккхар цо из, шийтталагIча пятилетка планаш йизза кхоачашъяра тешшаме лард еллар. Юха а къахьегама толамаш даьхаршта юкъе бар хьайбаш леладераш.

— Цхьадолча боахамий кулгалхой говза Iемаб, — йоах И. Дедаева. — Бахача нахагара шури дулхи хьа а нийдеш, паччахьалкхенна дIачутел цар. Цу наькъаца планаш кхоачашъю. Хьакхий даьтта хьакхий маьчена хьекхад яхар санна хIама хул цох. Паччахьалкхенга кхаьча продукци тикашка йохка дIачулу. Из эцараш баха нах ба. Пайда боацаш кхеста йолалу чарх. Цох хьахулар — хьацар ца доаккхаш «хьалхалаттарий» мугIарашка дIаовтт цхьабараш. Царна я премеш а, грамоташ а, сий а. Оаха из никъ тIаэцанзар. План кхоачашъяра оаха пачхьалкхенна дIачуденнар тхоай хьакъ да. Бахача нахагара хьайиша цхьа килограмм дулх, цхьа литр шура плана юкъеяхийтаяц оаха. Е дIахо йодача хана из де лаьрхIа а дац.

«Солнечный» совхозе 1900 гаргга бежан да, царех пхи бIаь гаргга бетта етт а болаш. Уж ялх звенона чубоагIача наха леладеш да. ХьалхIарча звенон керте латт Исакова Аьсет. Цунца цхьана къахьегаш ба цун нана Хеда, йижарий Тоитан Иисийтан. ХIараяр ткъаь итт Iаттага хьож. ЦаI цамогаш хинна е гIулакх ийккха тIераяьлча, вожаш цун группага бIарг локхаш хул. ХIаьта нанаси цун мехкарашеи мишта къахьег хьажара ер масал кхоачамболлаш хет сона: кхарча шера хьалхарча ийс бетта хIара кхоабача Iаттагара 2264 килограмм шура яькхай цар, шера план ши эзар килограмм мара йоацача.

— «Гойтинский» совхозе цу тайпара хьокхаш а дайнадацар, — йоах керттерча экономиста Х. Абубакаровас. — Духхьал цу цхьан звенос заводе укх шера дIаяхийтай 256,3 тонн шура.

Шера декхарех лоархIабаьб Даудова Яхеи Дакаева Маремн керте латтача звеной доярташ. Хьалхарчар чакхъяьннача кхаь кварталагIа хIара кхоабача Iаттагара яькхай 2064 килограмм шура, шоллагIчар — 2087 килограмм.

— Уж кхо звено хила ма еззара вIашtIехьъяькхха я тха, — аьлар И. Дедаева.— Цига ма эшша доахан а доакъар а да. ХIанз хьахулаш йоагIаш мара ер вож кхо звено. Цар кулгалхой Виситова Айбант, Исаева Зура, Асхабова Зулай гарггарча хана хьалхалаттараша тIехьакхе а ма хулла дукхагIа паччахьалкхенга хьайбай продукци йохка а дага ба. Из дара деррига хьалаш Iалаш а даьд, таронаш а хьа а йийллай оаха. ХIара звенона ше къаьстта «фусам» еннай, шерра юкъейоалаяьй механизаци, къоастадаьд социальни дешаш. Цудухьа болх дика дIа а бода.

Наьха безам тIагIоргболчча тайпара да хIанз доряркай, бежа Iуй алапеш. Масала, ИсаковгIар звенон доакъашхоша юкъера лаьрхIача 350 сом эц хIара бетта, «Гойтинский» совхозе ийдаьчул шоззa дукхагIа. Ишшта да кхыча звеношка а.

Боккха теркам тIабохийт укхаза хьайбай продукцех дIадодар кIезигдара. Шурий центнерах 44 сом мара дIадодац ферме, планагIа долчул цхьа тума кIезигагIа. Моттигера хьайбаш леладераш дог тийша ба из цифра кхы а кIезигъе таронаш йолаш хилярах. Лоацца аьлча, соахка 182 эзар сома маьха цIена пайда бир совхоза хьайбай боахамо.

КарагIдаьннзчох саIехам бе лаьрхIа яц совхоза коллектив. ТIатеIIа доакъара база шеръеш йоал из. Масала, план 2100 тонн йолаш, укхаза кIоагашка еллай 3100 тонн сенаж, лийрхIачул 130 тонн дукхагIа бьца хьоар даькккад. Кхоачашъеш латт аьлах, доакъара свеклаех, силосах йола планаш. ХIанз а тIехь фермашта хьатIакхухьаш да моша доакъар.

— Цу дерригне таро лу тхона дулхи шуреи йохкара кararча шерара планаш Сийлахь-боккхача Октябра цIей хьатIакхоачача деношка кхоачашъергья ала, — йоах совхоза директора.

Ишшта да-кх: ши-кхо шу хьалха нийса гIа баккхарах дехке баьннабац «Солнечный» совхоза кулгалхой а къахьегамхой а. Дика дар массанахьа а гIулакх цу тайпара хуларе...

М. КАРТОЕВ.

Суняенски района ЦIеча Эскара цIерагIча колхозе къахьегаш ба Барминов Иван Петровичи Платухин Виктор Степановичи. Уж боахамерча механизаторашта юкъе дикагIбарех цаIаш ба. Шоай дийнахьара нормаш 120 — 130 процент кхоачашъю цар, дика хьож техникага.

СУРТА ТIА: И. Барминови (аьрдехьа) В. Платухини.

С. ХУГАЕВА сурт.

ДЕКХАРЕХ ЛОАРХIАБУ

Грозненски района «Советская Россия» яхача колхоза доярката юкъе яьржача социалистически яхье соахка хьалха яр Эльмурзаева Умкулсум. Массарел лаккагIа дар цун хьокхамаш.

— Ийс бетта итогашка хьежача хIанз хьалха я Абдулазимова Тумиша, — аьлар колхоза директора Амхадов Сапар Ахмадовича. — ШоллагIа я Исаева Хедишат. ТIакиха йоагIа Умкулсум. Дукха ха я цу кхаь дояркас шийтталагIча пятилетка хьалхарча кхаь шера декхараш кхоачашдаь. Царна дукха тIахьайисаяц Эдихаджиева Марха а.

Хьинар айденна къахьегаш ба бежа Iуй Мудаев Султан, Юнусов Джунид, Усманов Бадруди. Хьайбашта дозал тIакхетара планаш кхоачашъяра совгIа, цхьаь цаI бежан къе далийтадац цар, бизза пайда нийцаб доакъарах.

ХIанз а кхийнашка чулаьхкадац колхозхоша доахан. Цкъа-дале, ара шелал а эттаяц, шозлагI-дале, кхашка шортта буц а я.

— Ха зехьа йоаяц оаха, — йоах укхазарча фермай болхлоша, — массанахьа лостам бу, эшача ремонташ чакхйоьх. ДукхагIдола балхаш даь даьннад. Из деча дакъа лоац гIишлонхоша а хьайбаш леладераша а.

Ховш ма хиллара, «Советская Россия» яхача колхоза хьайбаш леладераш цахаддаш къахьегама толамаш доахаш хьабоагIа. Дукха ха йоацаш царна еннай КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела цIе байракх.

М. МАЖИТОВ.

Мишта кхоачашду наьха хьашташ

ХIАНА ЯЦ МЕХАНИЗАТОРИЙ ЙОАККХО?

Шекар массаза хьоаду — бага морзал увттаре вIалла шекар а дезацар. Дукха дувц из. Тоъал. Проблема хиннай цох. Бахьан а хов наха. Из цхьан юкъа этта хало йолга а хов. Цудухьа сатох наха, цхьацца Iалашо а лохаш.

Лоацца аьлча, хьалха хинна шекара пергIато яц хIанз. ХIаьта а малхбоала ха, малхбуза ха ца къовсаш кхашка хьувкъам чуэцаш воаллача ахархочо чаь пела мала шекар доацаш йисай район, аьлча-м саг тешаргвац.

Цу гIулакхах шекбувлаш, бохам хинна хьувз укх деношка ноккара мозий санна шоай хьувкъам чуэцара планаш кхоачашъе гIерташ боахка Наьсарерча «Экажевский» совхоза механизатораш а. Зийра аз: делкъийна хIама даъа гулбенна механизаторашш, шоашта хьалхашкара кад-Iаг дIаэццаше а поварагахьа бIарг лекха болабелар, чаь пела дала йицъеннайий-хьогI ер, аьлча санна. Йицъеннаяцар йоI.

— Эхь хет сона, Iочутесса аьта шекар, е шекара бIалг а боацаш царна хьалхашка чаь пелаш Iоувттаде, — аьлар сога цига кхай тIа дIа-хьа лелача кухнерча къонача поваро.

Мала Iелургва из сурт бIаргадайча эгIаз ца водаш, дорх ца луш? Совхоза директорагара Я. Галаевгара денз кхачан продуктай склада заведующега Б. Итазовга кхачалца болча кулгалхошца, хIаьта дуккхача механизаторашца цу хьакъехьа къамаьл деш чакхваьлар со. Гучадаьлар уж цу гIулакхха сатийна ца багIалга а цар из дош ца хаддаш районна масштабе гIетташ таделга а. ХIаьта а меттахьа йоалаш яц цу проблема «чарх», тIехь-тIехьа кIоарг а луш Iочуихе мара. Укх шера юххьанца нийслуш а даз цу совхозе-м из гIулакх. ХIара шера дувц (кхашка гота балхаш дIадоладелча денз гуйра кIоаргъяллаца дувцаш чакхдаьлар из шекари чаь буци дIадахача шера а. Укх шера а ишшта дувцаш да).

— Районе хулача партийни пленумашка, активашка, райсовета сессешка аз айса къамаьл деча хана дуккхаза ийдаьд из дош, — аьлар совхоза партбюро секретара М. Тумгаева. — Сона-м сайна а кIордадаьд из сел дукха дийца. Хувцалуш, эргадоалаш хIама дац.

— Кхашка боахкача механизаторашца цу хьакъехьа къамаьл де тоам хетац сона, — аьлар профкома председателя А. Ужахова. — Эггара хьалха цар хоаттар — чай да. Фу аргда аз царга, районера тхона из шекар а чаь буц а доагIгача тайпара хьа ца луш хилча? Районе из деха хьо вахача хьогара новкъостал дIатIаэшаш санна хул кIаларбараша хьатIадувцар...

Хьожаргда вай «кIаларбараша» леладеча мисналга а. Вай вийца кхачан продуктай склада заведующи Итазов Берса — къаьна коммунист, къаьна механизатор ва. Дика йовз цунна ахархочун уйлаш, цун халонаш-аттонаш. Цудухьа кхычарел дукхагIа хул из продуктай проблема ювцаш района тайп-тайпарча органашка, инстанцешка. Цо дийцар укх тайпара истори.

РайПО, кхыча моттигашка со дIа мел вахача «дац-хаш» яхандаь, бакъдий-те районе шекара хьакъехьа селла къел кхаьчалга, аьнна складе вахар со, йоахар Берсас. Ах склад йизза шекара галеш латтар.

— Из «нз» тIалатта галеш-м сен латт ховш да, — аьлар аз завскладага С. Торшхоевга. — тIакхха ераш фу деш латт шун?

— Из хац сона, аьлар завсклада.

ТIакккха юха го баькккар аз се хин-хиннача кабинеташка чуувтташ. ДухтIавалийтанзар со цхьаннахьа а.

Цул тIехьагIа халкъа тIахьожама райкома председатель А. Джандигов волча ваха хиннав Берс, из оарцагIвалар дог доахаш. «Нагахьа санна шун совхоза разнарядкагIа хьадийкъа шекар хьа ца луш даларе хьожаргвар со», — аьнна кулг тессад цо. «Разнарядка сай бе йоаллаш хилча-м со хьо волча воагIарг а вацар», — аьнна Берс аравьннав...

Цунга ладувгIа, из дош тахка а юххера бакъдар ала а декхарийла вар района керттера тIахьожамхо. Ишшта атта ца дита мегар цо из гIулакх, нагахьа санна дийнахьа сарралца цу механизаторашца болх а беш, царца из шекар а доацаш чай мела дезаш ше валаре.

,Кхашка, бригадашка наха хIама дуъаш 6 кухни-столови я цу совхозе. БIаьсти гота балхаш доладелча цу столовешка хIама дуъаш юкъера лаьрхIача 150 саг хул. Дийнахьа цхьан сага чай малара мел шекар эш ховш йола норма а я — 50 грамм. ТIакхха укх 6 — 7 бетта «разнарядкагIа» цу совхоза дIаденнар 100 — 200 килограмм мара шекар дац.

Уж разнарядкаш увттаеча райисполкома планови отдела начальникаца М. Хидировца къамаьл хилар са. Цунга ладийгIача — хIанз шоаш шекар а доацаш мела чай шоашта хиларах а баркал ала дезаш бар механизатораш.

— Республика Министрий Совета а де хIама доацаш гIулакх да из, оаш ца дийцача бакъахьа а долаш, аьлар цо. — Оаха-м ишта а харцахьа-бакъахьа луш а кIезигача долаш шекар лу цу совхоза.

Ишшта теркал ду-кх района тайп-тайпарча службаша кхашка боахкарий ухашташ. Цар чуэцача хьувкъамий тоннаш, центнераш дагаръе-м дика ховра цу вай бувцача тIахьожамхошта а плановикашта а...

М. ЗАНГИЕВ,
тха собкор.

Коммунистий дош

Дукха ха йоацаш Суняенски районерча № 3 йолча Орджоникидзевски юкъерча школе хилар отчётни — хоржама партийни собрани. Ший доклада тIа партбюро секретара Чабиева Марема, кхоачамбоацараш гуча а доахаш, коммунисташта хьалхашка керда декхараш оттадеш къамаьл дир. Школьни коллективе болх беш ва 40 саг, царех 17 саг коммунист ва. Еррига доклад перестройкана хетаяь яр. Ишшта лел перестройка вай школе? — яхаш дар Чабиева Марема къамаьл. ДIадахача дешара шера школьни коллектив болх беш хиннай, дешархошта луш бола кхетам совбанкха а перестройка декхараш кхоачашде а гIерташ. Царна карагIдаьннараш белгалдича гуш да дикка доккхий толамаш. Тоаеннай школьни дисциплина, дикагIа хулаш латт посещаемость, успеваемость, дикача оагIорахьа бийрзаб родительски комитета болх, къахьеташ хиннай школьни самоуправленей коллективаш, партийни, комсомольски, профсоюзни, пионерски организацеша шоай болх школен декхарашца бувзаш баьб.

XIX Ерригсоюзни партийни конференце дIадеххача тайпара, берригача школе беш хинна болх, хьалкхувш йоагIа тIехье коммунизмага бодача новкъа якхха гIерташ баьб партийни бюрос. ДIадахача дешара шера школе хинна хувцамаш дикача оагIорахьа хиннад. Хьаяьй йоккха спортивни комплекс, керда тир, хьехархой цIа, кабинеташ, кхыйола хIамаш. Эггара дикагIа бешам тIабодаш да хьехархой хувцабалар, цар шоай болх дикагIа бе лаьрхIад, берий даьшцареи ноанашцареи бувзам дикагIа а хургболаш.

Доклада тIа бийцар хьинаре къахьегаш бола коммунисташ, цар хIара дешара шера доаха толамаш а. Уж бар Матиев Мухьмад, Рогаль Калерия, Ибрагимов Иса, Дзейтова Зина, Оздоева Макка, ишшта кхыбараш а.

Докладчика белгалдир школе хинна кхоачамбацараш а. Уж а да массане теркам тIабахийта безаш, хIана аьлча, цар чIоагIа новкъарле ю дешара гIулакх дизза дIадахьара. ДукхагIа йола кабинеташ хила езача тайпара яц, бераш урокашта тIехьадусаш моттигаш нийслу, мела лел методически объединеней болх. Учебни мастерской ергья, яхаш дукха хабараш дувц, цхьабакъда, из кхоачаш-м хилац. Школьни мастерской готтача цхьан цIагIа тарлац, бала беззача тайпара бераша къахьегама кхетам лац.

Школе дешаш 510 дешархо ва, царех дIадахача дешара шера 42 дешархо школагIча шера чувисав. Ала деза цу гIулакха бехке, хьехархой хинна ца Iеш, даьйи ноанойи хилар. Дерригача гIулакха бехке хьехархой ба яха, цар уйлаш нийса яц. Беш бола болх вIаши юкъе бувзам а болаш хила беза.

Яьча докладех лаьца къамаьл даьраш ба Рогаль К., Матиев Т., Князева Т., Ибрагимов И. Цар шоай къамаьлашца массанега тIахьехам бир, юкъера кхоачамбоацараш дIадахара дика къахьега, яхаш. Хержар керда партийни бюро, секретаралла Дзейтова Зина а хоржаш.

Т. ХАШИЕВ.

МОСКВА. СССР АН юкъарча генетика института болхлой ялата бьцовгIай запасной белокий генаш Iомаеш ба. Бьцовгiай молекулярни генетикаи генни инженереи лабораторе злакий генаш хьаю, цар юххьанцара структура белгалъю, из хьакъоастаю. Цу балха маIан сенах латт аьлча, из латт цу привити йолча генай новкъосталца злакий клеткашка аминокислотни составгIа дикагIйолча белокашта биосинтез елга Iалашдарах. Злакови культурашка дикагIойла белок хулдйтилга кхоалагIа дакъа хьувкъам тIакхетара нийсса да.

Злакови культурашта хIана ду тохкамаш? Ду сага эша белок езткъеи итт процент злакий чотагIа кхоачашдеш доландаь.

Молекулярни генетикаи бьцовгIай генни инженереи лабораторе Iилмахошта гу шоашта хьалхашкэ латта, хIанзарчоа фантастически дале а, деххараш: масала, сага организмачу бьцовгIашка гIолла молхай, гормональни препараташи ферменташи кхоачашъяра йола таро.

СССР АН юкъарча генетика генни инженерена йола институт СЭВ членаш долча мехкий керттера организаци я. Института болхлоша Iилман бувзамаш лоаттаду ГДР, ЧССР, Румыне. Польша Iилмахошца, цхьана де лаьрхIа цхьадола балхаш белгал а даьд.

СУРТА ТIА: йоккхагIйола лаборант О. Е. Харькова, трансгенни бьцовгIа санна лаьрхIа тхьамкага гIолла кхычар генаш дIаялара модельни система мишта болх беш я хьожаш йоал.

А. МОРКОВКИНА сурт. (ТАСС фотохроника).

НГIАССР халкъа тIахьожама комитете

Города предприятешка, учрежденешка, конторашка, хIаьта ишшта граждани фусамашка телефонаш болх ца беш соцаш моттигаш дукха нийслу. Из дош дукккханешта Iаткъаш да, цун бахьан да телефонни станцей техникас лерттIа болх ца беш хилар, цунга хьежаш болча наха шоай декхар бехктокхаме а хеташ, кхоачаш ца деш хилар. Из дош техкад республика халкъа тIахьожама комитете.

ХIара шерагара-шерага а доалаш дIадодаш да телефонни бувзам вогIа болх беш хилара гIулакх. Цхьайола точкаш тоа ца еш бетташ доах, ишшта во болх беш я абонентни служба.

Квартирашка телефонаш йохкаш социальни нийсхо лелаяра боккха теркам тIабахийта беза.

Цу дерригнешта тIагIолла дукха нах леткъ моттигерча партийнии советски органашка, газета редакцешка, ишшта кхычахьа а. Грозненски ГТС, НохчГIалгIай бувзама управлене кулгалхой (начальник — нов. А. Хаит, керттера инженер — нов. И. Молчанов) балха республике баха нах раьза бац.

ГТС-ра телефонни сооруженеш доал ца деш, саг ца хьожаш я. Текущи а капитальни а ремонта планаш кхоачашъяьяц, кхыметтел цу гIулакха хьахецаш дола ахча ца доагIача дIадохийт. Масала, ГТС гIишлошта капитальни ремонт ярга 1988 шера хьалхарча ах шера 209 эзар сом дIадахийта дезача 63 эзар сом мара дахийта дац.

Г. Грозне линейни кабель беха моттигаш дукха я, хIаьта из ший ханнахьа тоа а бац. Цул совгIа, уж кабелаш чуухка кIоагаш дийлла латт. Лакхе гIолла йода телефонни коммуникацеш а я ишшта, тIехьа яха йиш йоацаш, тоас езаш.

ГТС-а абонентни служба балха график наха аьттув болча тайпара оттаяьяц. ДоагIгача тайпара леладеш дац журналаш, карточкаш, кхыдола каьхаташ.

Наггахьа нийсденна Iац ца йоагIача телефонаш увтаеш, хьалха арIагIа латтараш тIехьа боахаш, тIемен къахьегамен ветеранашта ший ханнахьа телефон чу ца юллаш йола моттигаш. Цунга хьежжа хадаш яц массайолча инстанцешка жалобаш. Масала, Иоанисиани цIерагIча улицагIа № 20 йолча цIен 41-ча квартире яха нов. М. Туманова 1973 шера денз ца хаддаш, шера цкъа а шозза а ихай ГТС а ПТУС а телефон чуйилла, яхаш. ХIаьта цун массаза а тийннар цхьа жоп да; хIанз йиш яц. Цкъа санна ха а йийхкар цунна, хIаьта из дош кхоачашде дагаволаш цхьаккха хиланзар. Парте НохчГIалгIай обкомеи, КПСС ЦК-еи, НохчГIалгIай Министрий Советеи цо кхахьийтача жалобашта денна жоп а объективни дацар. 1983 шера денз Тумановайна телефон чуйилла йиш йолаш хилар хьахьокх из чуягIача цIеношка кхыча квартирашка телефонаш чуехна хиларо, цул совгIа кхаьннахьа ца йоагIаше а.

Уж тIехьарча шерашка тIахьожама комитето наьха логкъамах, ца йоагIача йилла 16 телефонни точка дIаяькккай, йоагIашехьа, ца юллаш хинна моттигаш а гучаяьннай. Цо хьахьокх, бувзама кулгалхоша шоаш яьча решенешта тIахьожам ца лоаттабелга а производственни исполнительскии дисциплина лаьгIьянналга а.

Грозненски ГТС балха тIа доккхий кхоачамбоацараш хилар бахьан долаш дукхаза а цIенхаштта НохчГIалгIай халкъа тIахьожама комитето бехктокхаме ийзаб нов. А. Подлегаеви А. Хаити. Ца йоагIача телефонаш чуяхкара дола дош НохчГIалгIай прокуратуре дIачуденна хиннад. Уж цига бехктокхаме ийзаб. Хьаьта а хIанз а из гIулакх доагIгача бесса леладаш производственно-технически бувзама управлене начальника нов. А. Хаита, принципиальни мах хоадабаг новкъоста А. Подлегаева а балха, квартирашка телефонаш чуяхкара доагIаш бола тIахьожам лелабац.

Таханарча денга тIема инвалидаши ветеранаши телефонаш чуяхкара Iалашбанза ба.

ДЕНАЛ

ВЕТЕРАН

Сага вахаре кIезига ха яц кховзткъеи итт шу. Хозача гIулакхех диза уж хиннадале, ала мегаргда царех дукха шераш. Ужжал шераш кхоачашхиннад укх шера город Аргуне вахаш волча Сийлахь-боккхача Даймехка тIема ветерана Кагерманов Iусмана Рамзана. Царца ветеран даькъала вувцаш 116 - ча артиллерийски бригада ветераний совето дайтача приветственни адреса тIа укх тайпара дешаш яздаьд:

— Сий дола тIема а вахара а наькъаш хьаденад Iа. Эзари ийсбIаьи шовзткъеи цхьоалагIча шера денз лирача тIемашка дакъа лоацаш хиннав хьо, 360-гIча гаубични артиллерийски полка юкъе а волаш. Низаш тIех хиннача моастагIчоа майрра духьала латаш эзараш километраш наькъаш даьд Iа, Коталон тIеххьара ди хьатIакхаччалца...»

Ма доккха маIан долаш да-кх ветерана яйтача памятни медала тIехьашкахьарча оагIон тIа яздаь дешаш а: «Шераш сов сиха дIадахад, аьнна хета мегаргдац. Са дIадаха шераш — уж са йIаьхий ганз я, оалаш хила веза каст-каста».

Да а да тIема ветерана вахар хоза а дIаьхий а. ТIом болалуча деношка Лепель яхача города юххе латтар Рамзана гIулакх деш хинна, керттерча командоване резерв лоархIаш хинна 360-гIа гаубични артиллерийски полк. Атта денош дацар уж. МоастагIа дага а доацаш, цIаьхха тийшача балхаца чухьалхар бахьан долаш, тIехьашка довла деза ш хилар вай бIун доакъош. Бокъалдар аьлча, 29 июнага кхаччалца кIийле лаьца хилар полкацара бIухой. Пулеметно - минометни училищера курсанташ а бар царца. Саррахьа хьатIакхьачар *бухь биллча йоагIа йоккха* немций танкови колонна. Дов дир царна вай артиллеристаша, бакъда, низаш цхьаттара ца хилар бахьан долаш тIехьашка довла дийзар. Калининскин, Смоленскин, Белорусскин доазонга бIухой кхаьчача хана полка командира полковника Кремнева Кагерманова амар делар, хьайца добровольцаш цхьайтта новкъост а нийце, разведке гIо, аьнна. Цу хана батарея комиссара заместитель бар Рамзан.

— Тхо разведке дIадолхаш, — дувц Рамзана, — тха бIаргкхийтар духьала йоагIача немций дошлой взводах. Хетаргахьа, разведчикаш хила безаш бар уж. Массехк мугIа тхоашта юхе гIолла тIехь а балийта дов дир оаха. Дукха бадийсар байна. ТIехьара бараш, юха а бahна, байддабар. Лийгаршта юкъе хиннача эпсарга хинна планшет дIаелар оаха полка командирага. Цул тIехьагIа гучадаьлар тхона немций тIема доакъойих бакъдараш. Из бахьан долаш динка аьттонаш хилар тха.

Иштта дIадоладелар Кагерманов Рамзана майрал а, денал а, сина чIоагIал а эшаш дола фронтовой вакховзткъеи итт шу. Хозача гIулакхех диза уж хиннадале, ала мегаргда царех дукха шераш. Ужжал шераш кхоачашхиннад укх шера город Аргуне вахаш волча Сийлахь-боккхача Даймехка тIема ветерана Кагерманов Iусмана Рамзана. Царца ветеран даькъала вувцаш 116 - ча артиллерийски бригада ветераний совето дайтача приветственни адреса тIа укх тайпара дешаш яздаьд:

— Сий дола тIема а вахара а наькъаш хьаденад Iа. Эзари ийсбIаьи шовзткъеи цхьоалагIча шера денз лирача тIемашка дакъа лоацаш хиннав хьо, 360-гIча гаубични артиллерийски полка юкъе а волаш. Низаш тIех хиннача моастагIчоа майрра духьала латаш эзараш километраш наькъаш даьд Iа, Коталон тIеххьара ди хьатIакхаччалца...»

Ма доккха маIан долаш да-кх ветерана яйтача памятни медала тIехьашкахьарча оагIон тIа яздаь дешаш а: «Шераш сов сиха дIадахад, аьнна хета мегаргдац. Са дIадаха шераш — уж са йIаьхий ганз я, оалаш хила веза каст-каста».

Да а да тIема ветерана вахар хоза а дIаьхий а. ТIом болалуча деношка Лепель яхача города юххе латтар Рамзана гIулакх деш хинна, керттерча командоване резерв лоархIаш хинна 360-гIа гаубични артиллерийски полк. Атта денош дацар уж. МоастагIа дага а доацаш, цIаьхха тийшача балхаца чухьалхар бахьан долаш, тIехьашка довла деза ш хилар вай бIун доакъош. Бокъалдар аьлча, 29 июнага кхаччалца кIийле лаьца хилар полкацара бIухой. Пулеметно - минометни училищера курсанташ а бар царца. Саррахьа хьатIакхьачар *бухь биллча йоагIа йоккха* немций танкови колонна. Дов дир царна вай артиллеристаша, бакъда, низаш цхьаттара ца хилар бахьан долаш тIехьашка довла дийзар. Калининскин, Смоленскин, Белорусскин доазонга бIухой кхаьчача хана полка командира полковника Кремнева Кагерманова амар делар, хьайца добровольцаш цхьайтта новкъост а нийце, разведке гIо, аьнна. Цу хана батарея комиссара заместитель бар Рамзан.

— Тхо разведке дIадолхаш, — дувц Рамзана, — тха бIаргкхийтар духьала йоагIача немций дошлой взводах. Хетаргахьа, разведчикаш хила безаш бар уж. Массехк мугIа тхоашта юхе гIолла тIехь а балийта дов дир оаха. Дукха бадийсар байна. ТIехьара бараш, юха а бahна, байддабар. Лийгаршта юкъе хиннача эпсарга хинна планшет дIаелар оаха полка командирага. Цул тIехьагIа гучадаьлар тхона немций тIема доакъойих бакъдараш. Из бахьан долаш динка аьттонаш хилар тха.

Иштта дIадоладелар Кагерманов Рамзана майрал а, денал а, сина чIоагIал а эшаш дола фронтовой вахар...

«Шалинский» совхоза директора заместитель а волаш, болх беш ва, Аргуне вахаш вола новкъост Кагерманов. Кадай да тIема ветерана - коммуниста борал. Безаме я цун юхь. ДегагIозах дизза долаш санна хеталу цун таханара вахар. Дезала а, гаргарча наьха а, безарий-бовзарий а, фронтовой доттагIий а безам ба ветерана дегагIоз лоаттаер.

Кхыча юрташкарча берий дар санна дIадахад Шаьла районерча Устар-Гардой оалаш хиннача (хIанз Аргун) юрта ваьча Кагерманов Рамзана вахар. «Хьадечох тхо лорадеш вацар машиннаькъахо хинна тха да, — дувц Рамзана. — Хьаде хIамаш шортта хулар коа-карта а арахьа а».

Юртара школа яьккхачул тIехьагIа, Грозненски рабфак а яьккха, Устар-Гардойрча школе хьехархочун болх бе воагIа зIамига саг. Укхаза цхьан шера болх баьчул тIехьагIа хьатIаотт зIамига саг советски эскаре гIулакх де ваха веза ха а.

Эзари ийсбIаьи ткъьа ткъестлагIча шера денз эзари ийсбIаьи шовзткъе ялхлагIча шерага кхаччалца хиннав Рамзан эскаре ший гражданско - патриотически декхар кхоачашдеш. 360-гIча гаубични артиллерийски полка курсант а волаш, дIадоладьд цо ший эскарера атта доаца а сий дола а бIухочун вахар.

Цул тIехьагIа взвода командир. Эскаре гIулакх деш ши шу а даькхха, денала а говзала а нийсвенна бIухо вар новкъост Кагерманов немецки гIаьрахоша тийшача балхаца тIом болабеча хана. Калининскин Малхбузени фронташта йола Лакхехьарча Командоване резерв лоархIаш хиннай Рамзанара полках. БIухоша доккхад деш а хиннад шоай полках.

Кагерманов Рамзан массаза а хиннав шийна хьалхашка оттадаь декхараш лаьрххIа а тешшаме а кхоачашдеш. Ах шу гаргга йолча хана кхоачашдаьд цо батарея командира декхараш, политически балха вола батарея командира заместитель волаш а хиннав. Командираша а бIухоша а лоархIаши сий деши хиннав.

Калининскин областерча Зубцовка яхача городе дар из. Дивизиона комиссара, хьалха парте Витебски обкома болхло хиннача Голубовске амар а денна из волча командни пункте дIавахар Рамзан.

— Рамзан, вай новкъост Ахмадов Iабдал човнаш а хинна, госпитале дIавигав, аьлар сога Голубовске, — яхаш дувц Рамзана.

Ше трактор а лехкаш, йоккхача топа снарядаш яхьаш воагIаш хиннаяр Iабдалийна човнаш. Комиссарагара бокъо а яьккха, госпитале а ваха, Iабдал бIаргаго аьттув а па баьнна юхавена хиннавар Рамзан. Мерзача набарах воалла новкъост сомаваккха карагIдаьнна хиннадацар цун. Дукха гоавала йиш йолаш ха а хиннаяц из. Дукха ха ялалехьа, — дувц Рамзана, — комиссара телефон техар сога, Iадбал хьакхаьчав, аьнна.

Ма боккха кхаъ хилар-кхпох тIема новкъосташта. Из ха дагаехача хIанз а тIехь дега боккха тоам хул тIема ветерана.

Боккха тоам хулаш дувц Рамзана ше эскаре гIулакх деш хиннача шерех. Дувц цо тIом а хьалехьа, полка комсомольски бюро член волаш, ше яьккхача ханах а. Цунна дика накъаьлар Грозненски мехкдаьтта рабфаке дешаш волча хана комсомольски комитете ше Iомаяь балха опыт.

Къаьстта дог гIоздаькхха хиларца белгала да тIема ветерана вахаре эзари ийсбаьи шовзткъе кхоалагIа, Ленински парте мугIарашка из дIанйна, шу.

— Ржев яхача города гаьна доацаш, хьунагIа дар из, — хьадагалувц Рамзана, — лира тIема хьал дар эттар. Партийни билеташ, хьаделар сона а кхыча тIема новкъосташта а. Цунца совдаьлар тха хьинар, денал, езача Даьхенцара дог-безам. Соца цхьана, партбилет хьайийпар са мехкахочо, тIема доттагIчо Ахмадов Iабдала а.

Иштача бирсача тIема вахарца дувзаленна дола дукха хIамаш дагадоагIа Катерманов Рамзана.

— Эзари ийсбIаьи шовзткъеи кхоалагIча шера дар из, Калинински областерча Ржев яхача городе, — дувц новкъост Кагермanова. — Тха дивизиона командир хиннача Емельянова амар делар тхона, городерча киназачура дов хьадеш йола моастагIчун точка йохае, аьнна. Киназа купола чу вагIаш немций корректировщик а хиннавар. Оруде командир вар узбек Ахраров Акрам. ХIанз Ташкенте вахаш а ва из, университета проректор а волаш. Бийсан трактор па йоккха топ дIа а йига, мотниг а нийсъаь, дов дир оаха, моастагIчун точка йоха а йир.

Советски эскарера цIавеначул тIехьагIа Казахстане цхьаша боахама балхаш деш хиннав Рамзан. БархI-ийс шера промкомбината директор хиннав, диъ шу Аргунски горсовета председатель волаш даькхад, цул тIехьагIа шекар деча завода ЖКО начальникалла а болх баьб.

Къаьстта беркаттеIа хет тIеххьарча дийтта шера «Шалинский» совхозе, директора заместитель волаш Рамзана беш бола болх. Хьинар долаш а хIамах бIу ца къажаш а волча фронтовика моллагIа а де деза хIама хьаде вIашtIехьдоал. Дика ка йоал цун общественни вахаре, къаьстта къонача тIехьенна тIема - патриотически интернациональни кхетам луча. МассагIазза хиннав из, къамаьлаш даьд цо предприятешка, школашка, ше доал деча совхоза интернациональни доттагIлен клубе, эскаре болха кагирхой безбаь накъа боахача хана боккхагIчар сий долча гIулакхех лаьца.

МассагIа пайдане хIамаш карагIдийннад цунна Аргунски горсовета депутат волаш а, тIемеи къахьегамеи ветераний Шалински райсовета президиума член волаш а, хIаьта ишттa кхыча общественни балхашка а.

Къаьстта йола моттиг дIаloац Рамзана вахаре тIема ветеранашца, однополчанашца, Даьхен патриоташца долча доттагIлен вIашагIкхетараша. «ДоттагIал эш тIем тIа а маьрша вахаш а, — йоах новкъоста Кагермanова, — Бегашта яьхадаш вай даьша а «Эзар говр-етт бар-веннав, эзар доттагIа вар ваьннав». Са Iалаьмате дукха тIема доттагIий ба. ТIом болабеннача хана денз тIем тIа, цхьан полке хиннав, масала, тхо виъ новкъост: Берса - Юртара хIире Хадиков Таймураз, Грознера Котиков Хьажмурд, ши шу хьалха кхелха Ахмадов Iабдал. ТIем тIа а цул тIехьагIарча хана а Даьхен хьалхашкара шоай гражданско-патриотически декхараш тIехдика кхоачашдеш хиннаб аз цIераш яьха хьамсара новкъостий. Уж боацаш кхы дуккха а ба тха однополчанаш мехка тайп - тайпарча регионашка.

Уж дешаш бакъдеш дукха письмош а ветераний советера иха официальни каьхаташ а да Кагерманов Рамзанага. Москвера а кхычахьара а да. Дуккхача къамий викалаш ба шоайла доттагIал леладеш. Уж хинна ца Iеш, цар дезалаш а ба шоайла доттагIлен юкъмоттигаш делаш.

Цхьаьнха хIама а да Кагерманов Рамзанах а цун сесагах Хьавайх а вай ала дезаш. Цар кIезига йоахко яц шоай дезала, къаьстта виний дезала. Виъ виний воI ва цар. ЗIамига кхаъ хилац царна Советски Эскаре гIулакх деш волча шоай зIамагIа волча виIий воIагара Исламбекагара каьхат дечаш.

БархI тIема медали Даймехка тIема шоллагIча степена ордени еннача шоай даьдаьх, тIема ветеранах, Даьхен патриотах - коммунистах доккхал де йиш йолаш ба виIий къонгаш.

Х. ГАЛАЕВ,
журналист.

Вай мехкахо

1939 шера октябрь бетта шераьза а волаш, ЦIеча Эскаре гIулакх де вахар Гапархоев Асхьаб. Благовещенск яхача городе эскаре гIулакх денийслу из.

1941 шера март бетта дIахьожаву Асхьаб Литовски ССР № 183 йолча «Особи строительни батальоне». Вай доазув чIоагIдеча метте, дукха чIоагIаленаш еча хьинаре къахьегаш хул А. Гапархоев. 1941 шера, 22 июне, тIом болалуча хана, поста дежурни хиннав из. Свердловск яхача городе госпитале уллаш ха йоахк цо 1941 шера декабрь беттага кхаччалца. Лораша дарба дика дар бахьан долаш, бIаргий са ца довш висар. Тоавенначул тIехьагIа, Камышин яхача городе № 45 йолча распределительни полке къона салтий Iомабеш хиннав Асхьаб 1942 шера май бетта, Москве хиннача комиссе мога а веш, хьожаву из Смоленск яхача оагIорахьа. Цига нийслу Асхьаб № 112 йолча мотострелкови десантни танкови бригаде, Трофимов командир а волаш хиннай из бригада. Цу хана Смоленски областерча Киров яхача станце, немцаша го а баь, латташ хиннай Белов командир вола кавалерийски корпус. Из мукъайоаккхаш дакъа лоацаш хиннай № 112 йола бригада. ЧIоагIа духьала йир фашисташа, цунах хIама хиланзар, корпус мукъаьяккхар, цхьабакъда, духкача наьха цIий Iодахар цу хана. Из дар 1942 шера август бетта. Валарах ца кхераш, автомат етташ, майра дов-деш, духка моастагIий боабир Асхьаба. Шийна ма хетта, фашисташ боабе тардалаьнзар цун, хIана аьлча пхьарсах кхийттача пулемета пхово кIалвитар Асхьаб. 1943 шера январь бетта ший дезал болча цIавоагIа из. ТIем тIа волча хана, Асхьаба хинна денал, майрал, къонахчал белгал а доаккхаш, цунна еннай «Даймехка тIема I-ча степена орден», «За Победу над Германией» яха медаль, «70 лет Вооруженных Сил СССР», иштта кхыйола медалеш. Шийца тIема тIа хиннача новкъостех лаьца Асхьаба дувц: «Соца бар хIире Зугаев Бек, нохчо Айдамиров Iусман, аварец Байханов Абдул, эрсе Коваленко Петр. Вежарий санна дар

Вокхагlа вола сержант, II группа инвалид Гапархоев Мирзий Асхьаб хIанз ший дезалца вахаш ва Сунженски районерча Орджоникидзевская яхача станице.

Т. ХАШИЕВ.

Укх сурта тIа шоана гуча кхалнаьха тIема совгIаташа хьагойт фронте шоаш болаш денал, майрал цар гойта хилар. Дуккхаза духьаллаттаб уж халонашта, тIема Iазапах чакх а баьнна дийна, могашмаьрша болаш цIабахка, шоай дезалаш хьаьнала хьалкхебе аьттув баьннаб цар. Царна геттара дика бовз машар яхача деша кIоарга чулоацам, цун мах, цудухьа шоай низ а хьинар а кходац цар кхувш йоагIача тIехьенна патриотически а, интернационални а кхетам балара, хьинаре дакъа лоац чакх мел йоахача тIема - патриотически мероприятешка, шоай хьамсара Даьхе еза, цунна мутIахьа хила тIахьех кхувш боагIараш.

СУРТА ТIА: Сийлахь-боккхача Даймехка тIема ветеранаш (аьрдехьара аьттехьа) Г. Солнышкина, А. Яковенко, П. Битюцкая, М. Ткачева, К. Заповалова, Э. Пуличева, Н. Севостьянова.

Р. АУШЕВА сурт.

Дегай йIовхал

ШоллагIа шу да ЦIе Байрах лелаеча Закавказски погранични округа цхьан воински часта тха заводо шефал леладу. Заводера эскаре бахачар шоай дай традицешта тешаме болаш леладу гIулакх.

Из дика хов коллектива. Цудухьа, йоахко ю цар бIухой, морально хьаллоац вай мехкахой а кхыча моттигашкара цар сослужившаш а, Нохч - ГIалгIайчене гIолла йолча «На рубежах Родины» яхача газета корпункта новкъосталца доккха гIо ду республика виналашта атта доаца бIухочун дехкар сийленца кхоачашдара.

Пограничны бIухой хьахинна 70 шу дизара сийна къахьегама вахте эттаяр инструментальни цехера Чепурнов Николай керте латта комсомольско - кагирхой бригада. Из вахте цо дикача толамашца чакх а яьккхар. Юбилей дездеча хана завода «Меридиан» яха халкъа хореографически ансамбль яхаяр тIемахой болча хьоашалгIа. Из ансамбль самодеятель н и творчества Ерритсоюзни фестивала лауреат я.

Шефал леладе договор тIаэцарга хьежжа новкъостал а ду тIемахошта завода коллективо. Дукха ха йоаццаш воински частера викал венавар «Красный молоте».

Из чIоагIа везваь тIаийцар. Заводе сиха дIадаьржар пограничникий викал венал га, шоай новкъосташа-комсомольцаша эскаре гIулакх мишта ду хатта баьхкабар кагирхой. Цига бар духха хз йоаццаш пограничникаш а хинна, шоай дехкар кхоачашдаь цIабийрза комсомольцаш Половинкин Владимир, Берсанов Сейхан. ХIанз уж числовой программни управлени йолча станокаш тIа, операториаш а болаш, къахьегаш ба. Цар а безам, бар шоай новкъостех хатта, эскаре гIулакх деш дIаяхача ханах дувца.

Бакъда, массарел а чIоагIагIа дог гIоздаьнна яр цу вIашагIкхетаре Арустамова Татьяна Андреевна. Из технически документаце отделе болх беш я. ХIаьта цун воI Андрей хIанз пограничник а волаш, ший дехкар кхоачашдеш ва. БIаьсти завода делегаци воински часте хьоашалгIа яхача хана, предприяте кулгалхоша завода сийлен грамоташ еннаяр хIанз дехкар тIехдика кхоачашдеш болча бIухошта. Царна юкъе вар Арустамов Андрей а.

— Из дика бIухо ва, — аьлар эпсаро Арустамовх. — Тхо тешаш да цо шийна тIадилла дехкар диззда, сийленца кхоачашдергхиларах. Командираша а новкъосташа а лоархIаши сий деши ва из.

Мел дегагIозале хилар цу дешаех нанна. Цо цехе болх беш болча ший маьрага а маьрйишийга а кхаъ баькхар цох лаьца.

Р. УТЕВА,
«На рубежах Родины» яхача газета корпункта член.

СУРТА ТIА: 1. Хьалха пограничникаш хинна Х. Яхьяеви В. Половинкини.

А. ТЕРЕЩЕНКО сурт.

Снайпер

Ди денгара, шерагара шу ме доала гаьнайоалаш латт вайна Сийлахь - боккха Даймехка тIом хинна ха. Iалаьмате бирса дар уж шераш советски халкъа. ЦаI санна массавар а духьалъэттар кIизача гIаьрахошта, беррига советски мохк цаIйола военни лагерь а хинна дIаэттар.

БIарчча дезалаш дIаухар фронте тIом бе. ХIаьта кIезига бац, шоай вахара ираз фронте корадаьраш а. Дукха моттигаш нийсъеннай тIем тIа байзача кагийча нахеи мехкарашеи шоай вахар вIаши дувзаш.

Иштта хIама нийсделар хIанз Грозне бахаш болча ПетровгIар вахаре а. Евгений Ивановичи, Ольга Андреевнаи вIаши байзар фронтал гаьнна дехьа — моастагIчун тыле. Е. Петров. Ф. Э. Дзержинске цIерагIча десантно - партизански отряда командир вар, хIаьта Ольга цу отряде хьожаьяр мелсестрай декхараш кхоачашде.

Кировоградски областе фашистий тыле самолетащца чутайсабар десантникаш партизаназ. Из гучадаьлар моастагIчоа. Цхьан юрта йистте го бир отряда фашисташа. Лира тIом дIаболабир. Го боха а баь хьунагIа десантникаш къайлабоалача хана цIаьхха чов йир тIабоагIача немцашта кIийлен баьгIача партизанашта кулгалдеш хиннача командира. Довна кIалхара а ваькхха, чов дIа а йийхха, ги а велла массехк километр текхавир из отряда медсестрас Ольгас. Цигга дIатоссаделар цар хьоашал, хIаьта тIом чакхбаллалца кхы вIаши ца къасташ чакх а баьлар уж, мар-сесаг а хинна.

Баха Грозне хьабаьхкар ПетровгIар.

СУРТА ТIА: тIема ветеранаш ПетровгIар Евгений Ивановичи Ольга Андреевнаи.

Р. АУШЕВА сурт.

Къулбаседа Кавказа хьатIакхьачабар шин шера латташ хинна Сийлахь-боккха Даймехка тIом, грозненец Бессарабов Григорий эскаре гIулакх де водача хана. Орджоникидзена уллув аьтув боацаш лира тIемаш лаьттачул тIехьагIа шоашта чIоагIа эшаш дола мехкдаьтта доалла Грозный дIаякккхар духьа Малгобеке, Ищерске гIолла гаьнна го тосса маневр е лаьрхIар гитлеровцаша. Цу гIулакха лаьрхIа дукха танкаш, артиллери а авиаци а Iалашйир цар. Цу лостамагIа наступлени йича шоай аьтув балар сатувсаш бар уж. Доккха Iазап лоатадора цар шоаш дIалаьцача лаьтташка бисача наха. Из ховш волча Г. Бессарабова дега чуессаяр Iалаьмате йоккха дорхал, эгIазал.

Общевойсковой подразделене массехк бетта кийчо яьчул тIехьагIа, станкови пулемета расчете цхьоалагIа номер а волаш, фронте дIахьожаву зIамига саг. Цо дешаш, Iомалуш яьккхача юкъа холуш хувцаденнадар тIем тIара хьал. Сталинграде а Кавказе а бохабаь дIалоахкаш бар фашисташ. Григорий хьожаву 1-ча Украински фронте тIом беш хиннача мотострелкови полке. Фронта кулгалдеш вар цIихеза советски военначальник маршал Конев. Шоашта ма могга духьале еш бар немций, цхьабакъда, уж бохабе, наьна лаьттара аракховса, хIама юхе ца дуташ хIалакбе чIоагIа хьашт долаш хиннача советски бIухоша, са дакха кхоа ца байташ, хIамаш еттар моастагIчоа. Денна а бийсана а ца соцаш беш бар тIом. «Максим» яха станкови пулемет цкъазза йIоахлора кулг дIатIатоха йиш йоацаш, кожуха чу хий детта ца кхоавойташ. ДIакховда мара ца эшаш даим а кулг кIала яр, оборонеа санна наступлени еча хана геттара чIоагIа накъайоалаш йола гранаташ. ТIом — тIом ба. Цхьанена тIехьа шоллагIвар вувш Григоре дукха новкъостий боабир Курски дуга оалача моттиге тIемаш деча хана, хIаьта цецваллал хIама дар цу къемата юкъе из ше а дийна висар. «ЦIий бахьан — цIий, Iоажал бахьан — Iоажал» яхача девизагIа латташ бар вай бIухой, цхьабакъда, кIезига бале а. нийслора деналах бехараш а.

Цхьан бийсана дар из, цу хана Григорий снайпера декхараш кхоачашдеш вар, лоацача юкъа йола лаьрхха курсаш а яьха. Iалаьмате бирса тIом болабелар Г. Бессарабов хиннача участке. Цу метте дукха артиллери а нах а Iалашбаьча фашисташа корта хьалъайбе йиш йоацаш дов доладир Дийнахье а денз цхьан бIухочоа теркам тIабахабар Григоре: веха, корзагIваьнна, ше фу дувц а фу леладу а ца ховш вар из. ТIом кхохкабенна латтар бахьан долаш цунца къамаьл дe, дагавала кхоавинзар Г. Бессарабов. хIаьта сайрийна...

Боад къовлабенна ха яр эттар, тIом сецабар, наг-нагахьа урагIъухар сердал луш йола ракеташ. ХьатIавенача рота командира немцашкахьа кулг а хьекха, аьлар: — «ДIахьажал дIа техаш водачунга, моастагIчунгахьа вала водаш ва-кх из!». Оптически хьежорга объектива чухьежача Григорена бIаргавайра немцашкахьа техаш вода вай бIухо. «Саца предатель, юхаверза», — аьнна снайпера цIогIа тохарах хIама хиланзар, кхы а сихагIа дIатекха волавелар вож. биъ когара а этта. Из соцаве воларах хIама хургдацар, — яьлар топ. Деррига дегI тохалуш оага а венна вежар изменник, техар меттахьа кхийттаяр.

ХIаьта мракхаз санна чIоагIбенна шоай позицеш дIа ца хецаш латтар вай бIухой моастагIчоа духьала. ШоллагIча дийнахьа подкреплени а ена, юха а дIахо малхбузенгахьа гитлеровцаш дIалахка болабелар советски салтий. Польша территории мукъа а яьккха фашистий лаьттан тIа даьлар Советски Эскар. Кхы а чIоагIагIа духьале е баьлар немций. Вай бIухой соцабе гIерташ дийнахьа массехказа контратакаш йора цар, цхьабакъда, цох хулаш хIама дацар.

Доккха хатараш дора вайчарна немецки снайпераша. ТIом болалушше а артиллеристаш боабе болалора уж. Царна духьала эттар вай снайпераш. Цкъазза бокъонца йола дуэлаш йолалора царна юкъе. Маькареи тийша болх шоайх бизза боаллаш бар моастагIчун снайпераш, бакъда, Григоре аьттув боалар цар киловзалаш йовза а уж боабе а. ЧIоагIа раьза бар шоай новкъоста советски пехотинцаш. «БIарг ница ба хьа, Григорий!» — йоахар цар цунга. Снайпер дIавакхар атта гIулакх дац, цхьабакъда, Г. Бессарабова аьттув баьлар уж массехк саг ве. ЦIаккха дицлургдоацаш цхьа хIама нийсделар снайпера тIема наькъ тIа Берлина гаьна йоаццаш уллача цхьан немецки городе из кхьачача хана. ХIара улица, хIара цIа фашистех мукъадаха дезар лира тIом а беш, наг-нагахьа царца вIаши дегIалъаха а дийзар советски бIухой. Герз дувлар массанахьара а: тховнаш тIера, кораш наIараш чура, подвалашчура. доташнара. Атаке болха советски салтий хьаллоацаш хинна пулемет сецар цIаьхха. Гаьна доацаш нийсвеннача Г. Бессарабовна бIарга а гуш «Максима» болата щита тIехьашка корта хьалха вежар снайпера хIама теха пулеметчик. Цхьан здане саьнгара арахьежача Григорена бIаргадайра улица дIоахалагIа егIача гаьний цхьанне тIара гIа оагадалар. КIирвенна цигахьа хьежаш волча цун керта тIагIолла цхьа унзара шок тохаш, еррига мос гIоттаеш дIабахар пхо. Сихха ший позици а хийца снайпер ваьгIача гаьнагахьа хьожайир цо ший «снайперка». хIа аьнна из кIеззига меттахьа воаллаше а лак эзар цо массехказза. Гаьнаш а кагъеш чувера немецки снайпер. Юхха дIатIа а ваха цунга хьежача гучадаьлар из эсесовски форма тIаюхха къона немка хинналга. Накха тIарча киса тIа лепаш яр «Аьшка жIарг» яха орден.

ТIом чанхбала дукха ха йисаяцар. Григорена хала чов яьча ханна. Новкъосташа тIема юкъера араваьккхар лозаваь шоай снайпер, медсанбате дIанхетавир. Дукха цIий Iоихадар доарахочох, цхьабакъда, шоашта могаш дар дир лораша из Iоажала кIалхарваккхара. Снайпер-бокъка Даймехка тIом чакх а баьнна Котало езъеча хана цхьан львовски госпитале уллаш вар Г. Бессарабов. ТIехьарча сражене цо гойта денал белгалдоаккхаш вай мехкахочоа елар «За взятие Берлина» яха медаль. ХIаьта цул хьалхагIа цунна еннаяр Даймехка тIема, 1-чен 2-чеи степений орденаш, «За отвагу», «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941 — 1945 гг.» яха медалаш.

Ший тIема сийлен гIулакхаш дIахохкуьь Григорий Васильевич Бессарабова машарерча кхъхьегаме а. Из тахан а тIехь строе ва, Грозненрча цхьан тIема подразделене гIулакх деш а волаш. Ший йIаьхий фронтовой опыт камаьрша дIайовзийт цо тахан эскаре гIулакх деш болча къонача бIухошта, Даьхе дукхаеза, цунна мутIахьа хила, цун сий де Iомабу уж.

Н. ОЛИМПИЕВ.